

T. XVI (2013) Z. 2 (32)
ISSN 1509-1074

**ROCZNIK
HISTORII PRASY POLSKIEJ**
DOI: 10.2478/yhpp-2013-0023

Nautical magazines
for young readers
in 1945–1952

**Czasopiśmiennictwo
morskie
dla młodzieży
w latach 1945–1952**

Instytut Informacji Naukowej
i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN
ul. Podchorążych 2
PL 30-084 Kraków
e-mail: adam.z.ruta@gmail.com

**Adam
RUTA**

KEY WORDS:

Nautical and maritime magazines for the young in 1945–1952, marine youth organizations, Liga Morska, Służba Polsce, *Młodzież Morska*, *Żeglarz*, *Młody Żeglarz*, *Morze*

SŁOWA KLUCZOWE:

czasopisma morskie dla młodzieży, wychowanie morskie, 1945–1952, Liga Morska, Państwowe Centrum Wychowania Morskiego, Powszechna Organizacja „Służba Polsce”, „Młodzież Morska”, „Żeglarz”, „Młody Żeglarz”, „Morze”

ABSTRACT

This article presents three nautical magazines for juvenile readers that were published in the late 1940s and early 1950s. They were *Młodzież Morska* [*Marine Youth*] (1945–1948), *Żeglarz* [*The Sailor*] (1946–1948) and *Młody Żeglarz* [*The Young Sailor*] (1949–1951). Their fortunes were closely intertwined. So in 1949 *Żeglarz* was merged with *Młodzież Morska* and renamed *Młody Żeglarz*. In 1952 the latter was incorporated into the more inclusive monthly *Morze* [*The Sea*].

ABSTRAKT

W artykule przedstawiono trzy czasopisma morskie dla młodzieży ukazujące się w drugiej połowie lat czterdziestych i na początku lat pięćdziesiątych XX wieku w Polsce, a mianowicie: „Młodzież Morska” (wydawane w latach 1945–1948), „Żeglarz” (1946–1948) oraz „Młody Żeglarz” (1949–1951). Losy tych periodyków były ze sobą nierozzerwalnie związane: w styczniu 1949 roku dokonano połączenia dwóch pism, tj. „Żeglarza” i „Młodzieży Morskiej”, w wyniku czego do rąk czytelników trafił „Młody Żeglarz”, który z kolei w 1952 roku włączony został do miesięcznika „Morze”.

Streszczenie

Zmiana sytuacji społeczno-politycznej w Polsce po II wojnie światowej spowodowała, że głębokiemu przeobrażeniu uległ model wychowania morskimi młodzieży. W okresie Drugiej Rzeczypospolitej głównymi organizacjami zajmującymi się wychowaniem morskimi młodzieży były: Liga Morska i Kolonialna, Związek Harcerstwa Polskiego oraz Akademicki Związek Morski, które m.in. w ramach statutowej działalności wydawały własne periodyki o tematyce morskiej i żeglarskiej: „Morze” (LMiK), „Żeglarz” (ZHP) oraz „Szkwał” (AZM). Organizacje te wznowiły działalność po II wojnie światowej, aczkolwiek nie na długo, bowiem w latach 1949–1951 roku prawie wszystkie zostały zlikwidowane – Akademicki Związek Morski został włączony w struktury Akademickiego Zrzeszenia Sportowego, zaś Związek Harcerstwa Polskiego wcielony do Związku Młodzieży Polskiej. Jedynie Liga Morska istniała aż do 1953 roku, kiedy to została włączona do Ligi Przyjaciół Żołnierza. Nie było też zasadniczo mowy o wydawaniu przez nie własnych periodyków — jedynie Liga Morska (już bez nieprzystającego do nowej rzeczywistości członu Kolonialna) rozpoczęła w 1945 roku wydawanie pisma „Młodzież Morska” oraz kontynuowała edycję miesięcznika „Morze”. Powstały nowe instytucje i organizacje, jak Państwowe Centrum Wychowania Morskimi czy Powszechna Organizacja „Służba Polsce”, które przyjęły na siebie ciężar wychowania morskimi młodzieży.

W artykule przedstawiono trzy czasopisma morskie dla młodzieży ukazujące się w drugiej połowie lat czterdziestych i na początku lat pięćdziesiątych XX wieku w Polsce, a mianowicie: „Młodzież Morska” (pismo wydawane w latach 1945–1948 przez Ligę Morską), „Żeglarz” (miesięcznik Państwowego Centrum Wychowania Morskimi, ukazujący się w latach 1946–1948) oraz „Młody Żeglarz” (organ Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” wydawany w latach 1949–1951). Losy tych periodyków były ze sobą nierozzerwalnie związane: w styczniu 1949 roku dokonano połączenia dwóch pism, tj. „Żeglarza” i „Młodzieży Morskimi”, w wyniku czego do rąk czytelników trafił „Młody Żeglarz”, który z kolei w 1952 roku włączony został do miesięcznika „Morze” (wznowionego w 1945 roku).

Zmiana sytuacji społeczno-politycznej w Polsce po II wojnie światowej spowodowała, że głębokiemu przeobrażeniu uległ model wychowania morskiego młodzieży. W okresie międzywojennym głównymi organizacjami, zajmującymi się wychowaniem morskim młodzieży były: Liga Morska i Kolonialna, Związek Harcerstwa Polskiego oraz Akademicki Związek Morski, które m.in. w ramach statutowej działalności wydawały własne periodyki o tematyce morskiej i żeglarskiej: „Morze”¹ (LMiK), „Żeglarz”² (ZHP) oraz „Szkwał”³ (AZM). Ukazywał się również miesięcznik „Sport Wodny” — organ związków sportowych, po części poruszający tematykę morską⁴.

Wszystkie te organizacje wznowiły działalność po II wojnie światowej, aczkolwiek nie na długo, bowiem w latach 1949–1951 roku prawie wszystkie zostały zlikwidowane. Najwcześniej los ten spotkał Akademicki Związek Morski, który w kwietniu 1949 roku został włączony do Akademickiego Zrzeszenia Sportowego i zmuszony do przekazania tej organizacji całego majątku i dokumentacji⁵. W połowie października 1950 roku nastąpiło wcielenie ZHP w struktury Związku Młodzieży Polskiej. Przez cały rok 1950 trwały też zabiegi zmierzające do podporządkowania Polskiego Związku Żeglarskiego nowym strukturom sportowym, co ostatecznie nastąpiło 4 lutego 1951 roku poprzez likwidację PZŻ i utworzenie w jego miejsce Sekcji Żeglarstwa GKKF⁶.

Nie było też zasadniczo mowy o wydawaniu własnych periodyków — jedynie Liga Morska (już bez nieprzystającego do nowej rzeczywistości członu Kolonialna) rozpoczęła w 1945 roku wydawanie pisma „Młodzież Morska” oraz kontynuowała

¹ „Morze” (1924–1939). Miesięcznik Ligi Morskiej i Rzecznej, od 1930 roku Ligi Morskiej i Kolonialnej. W 1939 zmiana nazwy na „Morze i Kolonie”.

² „Żeglarz” (1934–1939). Miesięcznik, organ Kierownictwa Harcerskich Drużyn Żeglarskich, początkowo dodatek do harcerskiego czasopisma „Na Tropie”, w latach 1936–1939 samodzielne pismo, w okresie od lutego 1938 do stycznia 1939 nie ukazywał się.

³ „Szkwał” (1933–1939). Organ Akademickiego Związku Morskiego, początkowo kwartalnik, od 1935 roku jako miesięcznik. W latach 1935–1937 wydawany pod egidą Ligi Morskiej i Kolonialnej, w 1938 roku pismo zawieszono, od 1939 roku ponownie jako miesięcznik AZM.

⁴ „Sport Wodny” (1925–1939). Miesięcznik, a następnie dwutygodnik z podtytułem „Czasopismo poświęcone sprawom wioślarstwa, żeglarstwa i pływactwa”; początkowo nosił tytuł „Wioślarz polski”.

⁵ Z. Chybowska, *Zarząd Główny*, „Nautologia” 1985, nr 3 (79), s. 89.

⁶ W. Głowacki, *Dzieje żeglarstwa polskiego*, t. 2: *Od lipca 1944 do końca 1956 roku*, Warszawa 1998, s. 229.

edycję miesięcznika „Morze”. Organizacja ta miała w roku 1948 ponad 0,5 mln członków, w tym 104 tys. młodzieży szkolnej oraz własne ośrodki szkoleniowe w Gdyni, Ustce, Giżycku i Kruszwicy. W wyniku czystki ideologicznej w 1948 roku usunięto z Ligi dawnych działaczy oraz tzw. „element wrogi demokracji”. Oznaczało to koniec działalności w dotychczasowym kształcie, choć Liga Morska istniała aż do 1953 roku, kiedy to niezgodnie ze statutem została włączona do Ligi Przyjaciół Żołnierza⁷. Powstały nowe instytucje i organizacje, jak Państwowe Centrum Wychowania Morskiego czy Powszechna Organizacja „Służba Polsce”, które przyjęły na siebie ciężar wychowania morskiego młodzieży. Państwowe Centrum Wychowania Morskiego zostało utworzone zarządzeniem Ministra Żeglugi i Handlu Zagranicznego z dnia 28 lutego 1946 roku jako organ tego ministerstwa w zakresie wychowania morskiego oraz zasilania kadr zawodowych Marynarki Handlowej⁸. W ramach PCWM uruchomiono dwie szkoły — Szkołę Jungów oraz Szkołę Rybaków Dalekomorskich. Powszechną Organizację „Służba Polsce” powołano w lutym 1948 roku jako młodzieżową organizację paramilitarną, przeznaczoną dla młodzieży w wieku 16–21 lat. Miała ona realizować zadania w zakresie przysposobienia zawodowego, wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego oraz sportu i kultury fizycznej⁹. Jak się niebawem okazało, organizacja ta nie była przygotowana do podjęcia działalności na niwie wychowania morskiego i szybko z tego się wycofała¹⁰. Szkoleniem wodnym zajmowała się również Liga Przyjaciół Żołnierza oraz Marynarka Wojenna. Pod koniec lat 40. i w pierwszej połowie lat 50. powielano w tym zakresie w sposób bezkrytyczny wzorce radzieckie¹¹.

W artykule przedstawione zostaną trzy czasopisma morskie dla młodzieży wydawane w drugiej połowie lat czterdziestych i na początku lat pięćdziesiątych XX wieku w Polsce, a mianowicie pisma: „Młodzież Morska” (wydawane w latach 1945–1948), „Żeglarz” (1946–1948) oraz „Młody Żeglarz” (1949–1951). Losy tych periodyków były ze sobą nierozzerwalnie związane: otóż w styczniu 1949 roku dokonano połączenia dwóch pism, tj. „Żeglarza” i „Młodzieży Morskiej”, w wyniku czego do rąk czytelników trafił „Młody Żeglarz”, który z kolei w 1952 roku włączony został do miesięcznika „Morze” (wznowionego w 1945 roku), który jednak miał szerszy krąg odbiorców, nie tylko młodzieżowych.

⁷ T. Biały, *Liga Morska 1944–1953*, Gdańsk 2006, passim.

⁸ Państwowe Centrum Wychowania Morskiego. *Szkoła Jungów 1946–1951*, mater. zebrał i oprac. R. Watras, Gdynia 2004, s. 25.

⁹ K. Lesiakowski, *Powszechna Organizacja „Służba Polsce” (1948–1955): powstanie, działalność, likwidacja*, Łódź 2008, t. 1, s. 107–133.

¹⁰ Tamże, t. 2, s. 127–130.

¹¹ Świadczą o tym publikacje tłumaczone z języka rosyjskiego, m.in. *Szkolenie wodne w DOSAAF (Dobrowol'noe Obščestvo Sodejstvija s Armiej, Aviaciej i Flotom – Dobrowolne Stowarzyszenie Współdziałania z Armią, Lotnictwem i Flotą)*, Warszawa 1953 czy N. Grigoriew, D. Korowielski, G. Frenkiel, *Sport żeglarski* (tłum. z ros. Z. Boczkowski), Warszawa 1953.

Młodzież Morska. Miesięcznik Ligi Morskiej

Najwcześniej zaczęło ukazywać się czasopismo „Młodzież Morska. Miesięcznik Ligi Morskiej”. Pierwszy numer pojawił się w sprzedaży w listopadzie 1945 roku. Miał on dość skromną szatę graficzną, objętość zaledwie 8 stron formatu B4 (25x34,5 cm), cena wynosiła 3 zł. Wydawcą był Zarząd Główny Ligi Morskiej, a redakcja pisma mieściła się w Warszawie. Kulisy powstania pisma znamy z relacji Stanisława Ludwiga (przedwojennego żeglarza, członka Kierownictwa Harcerskich Drużyn Żeglarskich, późniejszego długoletniego redaktora Wydawnictwa Morskiego w Gdańsku, a w latach 1972–1982 zastępcy redaktora naczelnego tej oficyny). Jak wspominał — w czerwcu 1945 roku powierzono mu sprawy wychowania morskiego w Biurze Zarządu Ligi Morskiej. Przygotował obszerne opracowanie, w którym m.in. wysunął propozycję przekazania Lidze Morskiej basenu jachtowego i niewykończonego jeszcze „Domu Żeglarza” w Gdyni, budowy dwumasztowych szkunerów na potrzeby szkolenia żeglarskiego, powołania Rady Wychowania Morskiego oraz rozpoczęcia wydawania czasopisma morskiego dla młodzieży pt. „Młodzież Morska”. Większość koncepcji została zaakceptowana, ale ich realizację odłożono na później, z wyjątkiem właśnie owego periodyku morskiego¹². Oddajmy głos Stanisławowi Ludwigowi:

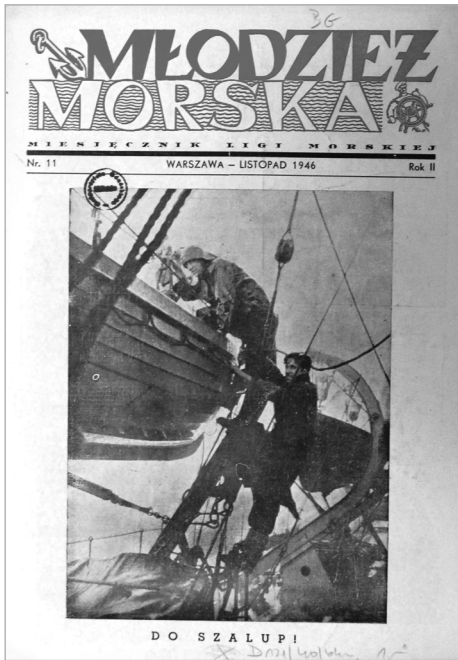
Nie mogłem w tym czasie (wrzesień 1945) znaleźć w Warszawie autorów i sam musiałem napisać cały pierwszy numer o objętości ośmiu stron druku formatu B-4, zakończony fikcyjną informacją, że redaguje Kolegium Redakcyjne i dodatkiem, że spośród Kolegium odpowiedzialny za pismo jest S. Ludwig¹³.

Gwoli ścisłości dodać trzeba, że faktycznie większość tekstów została napisana przez Ludwiga i opublikowana bądź anonimowo, bądź pod wymyślonymi pseudonimami, ale redaktor zamieścił też tekst gen. Mariusza Zaruskiego, jak i jego wiersz pt. *Tęsknota* i drugi, autorstwa K.I. Gałczyńskiego *Pieśń o żołnierzach z Westerplatte*.

Po ukazaniu się pierwszego numeru w listopadzie 1945 roku S. Ludwig wyjechał do Gdyni w poszukiwaniu autorów i materiałów do kolejnego numeru, gdzie kontaktował się m.in. z Witoldem Bublewskim, jego przedwojennym przełożonym w KHDŻ, a obecnie wysokiej rangi urzędnikiem na Wybrzeżu (szef Delegatury Morskiej Biura Kontroli Krajowej Rady Narodowej). Autorów nie udało mu się pozyskać, za to po powrocie do Warszawy zakazano mu wyjazdów nad morze i kontaktów z Bublewskim, jako rzekomym szpiegiem angielskim. Stało się to powodem

¹² S. Ludwig, *Wspomnienia*, [w:] *Państwowe Centrum Wychowania Morskiego...*, s. 111.

¹³ Tamże.

Rycina 1

Okladka numeru 11 z 1946 roku miesięcznika „Młodzi Morscy”

koniec tegoż roku 12 zł, zaś od połowy 1947 roku aż 25 zł. Miesięcznik kosztował w prenumeracie rocznej początkowo 72 zł, potem kolejno 96 zł, 144 zł, wreszcie 300 zł i po obniżce 250 zł. Członkom Ligi Morskiej przysługiwały w tym zakresie zniżki.

Nakład miesięcznika w roku 1946 wynosił 25 tys. egz.¹⁵, w latach 1947–1948 od 9 tys. do 12 tys. egzemplarzy¹⁶, w 1949 r. ok. 10 tys. egz.¹⁷, ale Liga Morska borykała się z poważnym problemem kolportażu tego i pozostałych dwu pisma („Morza” i „Gazety Ściennej Ligi Morskiej”), rozprowadzanych poprzez okręgi i Spółdzielnię Wydawniczą „Czytelnik”. W sprawozdaniu Komisji Rewizyjnej za rok 1946 pod-

rezygnacji Ludwiga z pracy w Lidze Morskiej i wyjazdu do Gdańska, gdzie uzyskał zatrudnienie w Instytucie Bałtyckim. Po kilku miesiącach, dzięki Bublewskiemu, powierzono mu stanowisko kierownika Działu Propagandy (przemianowanego niebawem na Wydział Wychowania Morskiego) w nowo utworzonym Państwowym Centrum Wychowania Morskiego w Gdyni, gdzie jego pierwszym zadaniem było przygotowanie wydawania czasopiisma dla młodzieży — organu PCWM¹⁴, o którym mowa będzie w dalszej części artykułu. Tak więc następne numery „Młodzi Morscy” ukazywały się już bez udziału Stanisława Ludwiga.

Od roku 1946 zmienił się format pisma na A4 i już do końca istnienia został utrzymany, wzrosła za to dwukrotnie objętość — do 16 stron, co spowodowało też proporcjonalny wzrost ceny (6 zł). Niebawem rosnące ceny papieru i koszty druku wymusiły kolejną podwyżkę, od nru 4–5/1946 pismo kosztowało już 8 zł, pod

¹⁴ Tamże, s. 112–114.

¹⁵ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej: AAN), Liga Morska, sygn. 120, Materiały informacyjne dla prasy z 17 maja 1946 r.

¹⁶ AAN, Liga Morska, sygn. 10, k. 23. Sprawozdanie Zarządu Głównego Ligi Morskiej za rok 1947; Ministerstwo Żeglugi, sygn. 1054. Sprawozdanie Zarządu Głównego Ligi Morskiej za rok 1948.

¹⁷ AAN, Liga Morska, sygn. 3, k. 25–27. Stenogram z Nadzwyczajnego Walnego Zjazdu Ligi Morskiej zorganizowanego w Szczecinie w dniu 2 kwietnia 1950 r. Referat sprawozdawczy Prezesa Zarządu Głównego Ligi Morskiej Józefa Salcewicza.

kreślano, że wpływy ze sprzedaży pism nie pokrywają nawet połowy kosztów ich wydawania i sugerowano, aby nakłady planować wedle rzeczywistych potrzeb, zaś niesprzedane pisma, dopóki są jeszcze aktualne, rozprowadzić bezpłatnie wśród związków młodzieżowych¹⁸.

Pierwszy numer po odejściu Ludwiga firmowany był przez Kolegium Redakcyjne, w numerze 2–3/1946 pojawiło się nazwisko Wacława Słabczyńskiego, zaś od numeru 4–5/1946 funkcję redaktora objął Walery Przyborowski, który kierował pismem już do końca jego istnienia. Oprawę graficzną miesięcznika zapewniał Włodzimierz Siwierski.

Ogółem w ciągu nieco ponad trzech lat istnienia pisma ukazało się 37 numerów, w tym 5 podwójnych i jeden potrójny (7–8–9/1946). Pod koniec 1946 roku objętość pisma wzrosła do 20 stron, pojawiła się też kolorowa winieta. Kolejne zmiany nastąpiły w 1947 roku, kiedy pojawił się podtytuł „Miesięcznik młodzieżowy Ligi Morskiej”, zaś w stopce (od nr 10) informacja „Organ kół szkolnych Ligi Morskiej”. Od roku 1948 pismo było wydawane wspólnie przez Ligę Morską i Marynarkę Wojenną, tracąc rzecz jasna dotychczasowy podtytuł. W tekście „Od wydawnictwa” w numerze 1 z tego roku czytamy:

Dążąc do podniesienia dotychczasowego poziomu naszego pisma, rozszerzenia zakresu tematów ogólnomorskich, polepszenia strony graficznej i ilustracyjnej, jak również pozyskania sobie nowych współpracowników, przedstawiciele Zarządu Głównego Ligi Morskiej i Marynarki Wojennej, po połączeniu swoich pism „Morze” i „Marynarz Polski” w jedno pismo p.n. „Morze i Marynarz Polski”, zdecydowali się również podciągnąć pod wspólną redakcję pismo „Młodzież Morska”.

Oddajemy do rąk Waszych, Kochana Młodzieży, ten pierwszy numer z myślą, że scalenie to powitacie z radością, bowiem zawsze zbiorowy wysiłek daje lepsze rezultaty. Prosimy Was o dalsze dowody zaufania i życzliwości, jak również o bliższą z nami współpracę, przez nadsyłanie Swoich uwag, odnośnie podniesienia poziomu pisma¹⁹.

Z miesięcznikiem współpracowało w ciągu tych ponad trzech lat z górą osiemdziesięciu autorów, z różną intensywnością i w różnych okresach. Wymienię tylko najbardziej znanych: Mieczysław Zydler — dziennikarz i pisarz, współpracownik przedwojennego „Morza”, autor książek *Urlop na wodzie* i *Morze woła*, Marian Krynicki — autor wielu książek o tematyce morskiej, m.in. *Morskie statki handlowe*, *Nasze morze*, *Szlakiem słonecznych mórz*, *Współczesne statki morskie*, Bronisław Miazgowski — dziennikarz i pisarz, przed wojną bliski współpracownik gen. Zaruskiego, autor opracowania *Morze w literaturze polskiej*, Michał Sumiński

¹⁸ AAN, Ministerstwo Żeglugi, sygn.1054, k. 107–108. Sprawozdanie Komisji Rewizyjnej powołanej przez Władze Państwowe do zbadania rachunkowości i gospodarki ZG LM za okres 1945 i 1946, [za:] T. Białas, *Liga Morska 1944–1943...*, s. 228.

¹⁹ *Od wydawnictwa*, „Młodzież Morska” 1948, nr 1, s. 2.

— żeglarz, dziennikarz prasowy i telewizyjny, autor podręcznika *Wiedza żeglarska*, Stanisław Woliński — dziennikarz i pisarz, Józef Wójcicki — popularyzator wiedzy morskiej, współautor leksykonu *1000 słów o morzu i okręcie*. Wiele tekstów publikowali: Aleksander Lech Godlewski, Józef Modrzejewski, Jan Gajewski, Władysław Kasprzyk, Jan Rąbca, Stanisław Woźniak oraz redaktor naczelny pisma — Walery Przyborowski.

W piśmie, oprócz artykułów przeglądowych, zamieszczano stałe działy: *Ze świata* (z czasem zmienił nazwę na: *Kronika zagraniczna*), *Polonia zagranicą*, *Kalejdoskop morski*, *Słowniczek morski*, *Kronika* (potem: *Kronika Wybrzeża*), *Z naszego Wybrzeża*, *Z życia organizacji* (potem: *Z kroniki Ligi Morskiej*), *Świat w obrazach*, *Kącik filatelistyczny*, *Rozrywki umysłowe*, *Odpowiedzi redakcji*, *Zdjęcia naszych czytelników*, *Od Administracji*, *Kronika filmowa*, *Wydawnictwa nadesłane* (ten dział ewoluował, zmieniając nazwy na: *Wśród nowych książek*, a potem *Książki i czasopisma*), *Wyszkolenie żeglarskie*, *Z życia PCWM*, *Sport na Wybrzeżu*, *Szachy*, *Humor*, *Na morzu i na Wybrzeżu*, *Skrzynka pocztowa*, *Z ekranu i sceny*, *Archiwum Neptuna* (gdzie przedstawiano ciekawostki o tematyce morskiej).

Pismo wychodziło do końca 1948 roku, zaś od stycznia 1949 roku zostało połączone z miesięcznikiem PCWM „Żeglarz”. Nowy periodyk otrzymał tytuł „Młody Żeglarz”.

Żeglarz. Miesięcznik dla młodzieży poświęcony pracy na morzu

Wydawcą pisma było Państwowe Centrum Wychowania Morskiego w Gdyni (w numerze 1 jako siedziba wymieniony jest Sopot), a konkretnie Wydział Wychowania Morskiego tegoż Centrum. Ukazywało się od maja 1946 roku do grudnia 1948 roku. Liczyło 20 stron (numery pojedyncze) bądź od 32 do 36 stron (numery podwójne) formatu A4. Pierwsze cztery numery miały dość zgrzebną szatę graficzną, druk był jednobarwny, kolorowa okładka pojawiła się w numerze podwójnym kończącym pierwszy rok istnienia pisma (nr 5–6/1946).

Pismo to, podobnie jak „Młodzież Morska”, było „dzieckiem” Stanisława Ludwiga. Tytuł pisma został wybrany nieprzypadkowo, ponieważ Ludwig był przed wojną sekretarzem redakcji „Żeglarza”, organu Kierownictwa Harcerskich Drużyn Żeglarskich ukazującego się w latach 1934–1939. Pozyskał do współpracy Władysława A. Drapelę, przedwojennego redaktora „Żeglarza” (w 1939 roku), a ponadto Jerzego Micińskiego, świeżo upieczonego maturzystę z Płocka, żywo zainteresowanego sprawami morskimi, który początkowo w 1945 roku uzyskał posadę rzeczownika prasowego Wydziału Morskiego w Koszalinie, ale już od maja 1946 roku pracował

w redakcji „Żeglarka”. Jak wspomina Ludwig — wkrótce stał się filarem pisma, a po latach został redaktorem naczelnym miesięcznika „Morze” oraz autorem kilku książek o tematyce morskiej²⁰.

Pierwszy numer pisma ukazał się w maju 1946 roku w nakładzie 30 tys. egzemplarzy²¹, który rychło — z powodu braku papieru — ograniczono do 15 tys. egzemplarzy²², zaś numer 5–6/1946 miał już tylko 10 tys. egz. nakładu²³. W takim też nakładzie „Żeglarka” ukazywał się już do końca swego istnienia, tj. do grudnia 1948 roku (wyjątkiem był numer 4 z tegoż roku, którego wydrukowano 13 tys. egz.). Kolportaż płatny pisma odbywał się głównie za pośrednictwem Spółdzielni Wydawniczej „Czytelnik”, częściowo poprzez prenumeratę, natomiast egzemplarze okazowe redakcja przekazywała organizacjom młodzieżowym, okręgom Ligi Morskiej, kuratoriom okręgów szkolnych itp. Ze sprawozdań Wydziału Propagandy PCWM z 1946 roku wynika, że współpraca z „Czytelnikiem” nie układała się najlepiej, a część nakładu w ogóle nie trafiała do kiosków, dlatego podjęto rozmowy z oddziałem gdańskim Państwowych Zakładów Wydawnictw Szkolnych w celu przejęcia kolportażu, co udało się zrealizować tylko częściowo²⁴. Pod koniec 1946 roku „Żeglarka” miała około 450 prenumeratorów²⁵.

Ogółem ukazało się 25 numerów pisma, w tym trzy podwójne (5–6/1946, 8–9/1947, 5–6/1948). W 1948 roku pismo nie wychodziło w miesiącach wakacyjnych (lipiec – sierpień), po przerwie letniej zaś – z niewiadomych powodów – zaczęto numerację „Żeglarka” od nowa.

W pierwszym numerze pisma znalazły się informacje o celach i zadaniach PCWM, o letnich kursach wiedzy o morzu, zapoczątkowano też cykl artykułów na temat przedsiębiorstw gospodarki morskiej, żeglugi, portów, stoczni, rybołówstwa morskiego, żeglarstwa itp. Pracami redakcji kierował Stanisław Ludwig, zajmując się nie tylko kwestiami programowymi, ale również nadzorując druk

²⁰ S. Ludwig, *Wspomnienie...*, s. 114.

²¹ Archiwum Państwowe w Gdańsku, Oddział w Gdyni (dalej: APG OGd), Państwowe Centrum Wychowania Morskiego w Gdyni 1946–1951, sygn. 1, Sprawozdanie za lipiec 1946 r. Dział Propagandy, k. 159.

²² APG OGd, Państwowe Centrum Wychowania Morskiego w Gdyni 1946–1951, sygn. 1, Wydział Propagandy. Sprawozdanie za m-c sierpień 1946 r., k. 164. Stanisław Ludwig w swoich wspomnieniach podaje znacznie niższe nakłady (nr 1 — 15 tys. egz., kolejne 10 tys. egz.), zob. S. Ludwig, *Wspomnienie...*, s. 114–115.

²³ APG OGd, Państwowe Centrum Wychowania Morskiego w Gdyni 1946–1951, sygn. 1, Wydział Propagandy. Sprawozdanie za m-c listopad 1946 r., k. 190.

²⁴ Tamże, sygn. 1, Sprawozdanie za lipiec 1946 r. Dział Propagandy, k. 159; Wydział Propagandy. Sprawozdanie za m-c sierpień 1946 r., k. 164; Dział Propagandy. Sprawozdanie za m-c wrzesień 1946 r., k. 173; Dział Propagandy. Sprawozdanie za m-c październik 1946 r., k. 182; Wydział Propagandy. Sprawozdanie za m-c listopad 1946 r., k. 190; Dział Propagandy. Sprawozdanie za m-c grudzień 1946 r., k. 205.

²⁵ Tamże, sygn. 1, Dział Propagandy. Sprawozdanie za m-c grudzień 1946 r., k. 205.

Rycina 2

Okładka miesięcznika „Żeglarski”
(numer 5–6 z 1946 roku)

postanowiono, że odtąd będą zajmować się tylko szkolnictwem pod nadzorem wicedyrektora ds. politycznych. W 1949 roku wychowaniem morskim miała się już zajmować nowo powstała Powszechna Organizacja „Służba Polsce”, która nie była do tego przygotowana ani pod względem kadrowym, ani organizacyjnym. Po roku zrezygnowała z prowadzenia tej działalności, przekazując ją Lidze Morskiej, która jednak przejęła sprzęt PCWM i rozdzieliła go pomiędzy swoje ośrodki, głównie śródlądowe.

Autorami tekstów zamieszczanych na łamach „Żeglarski” byli: Stanisław Ludwig, Władysław A. Drapella, Jerzy Miciński, Zofia Drapella, Witold Zubrzycki, Mieczysław Zydler, Józef Michałowski, Jan Michalski, Andrzej Żylicz, Kazimierz Demel, Marian Milczek, Stefan Schweiger, Bogusław Domaniewski (znany jako laureat nagrody marynistycznej im. Jerzego Szareckiego za książkę *Za własnym żaglem*), F. Chrzan. Jak łatwo zauważyć, wśród autorów powtarzają się nazwiska znane z łamów miesięcznika „Młodość Morska”.

i kolportaż miesięcznika. Wielką wagę przywiązywał do realizacji „kursów korespondencyjnych”, których uczestnicy mieli możliwość kontynuowania szkolenia w ramach bezpłatnych letnich kursów nadmorskich. Przeprowadzono dwa takie kursy — pierwszy w numerach 4/1946–5/1947 (29 obszernych artykułów), wzięło w nim udział blisko 3000 uczestników, z których 2200 kontynuowało szkolenie na kursie letnim; w drugim zaś kursie, drukowanym w numerach 10/1947–4/1948 (10 zwięzłych tekstów), uczestniczyło prawie 5000 osób, z nich prawie połowę (2300) przyjęto na kursy letnie²⁶. Kolejnego kursu w 1948 roku nie rozpoczęto, gdyż wiadome stało się, że „Żeglarski” nie będzie dłużej wydawany przez Wydział Wychowania Morskiego PCWM.

Powody tej decyzji miały po części charakter polityczny, a po części organizacyjny. Otóż władze zorientowały się, że wychowaniem morskim młodzieży zajmują się dawni harcerze. Odgórnie

²⁶ S. Ludwig, *Wspomnienie...*, s. 114–115.

Czytelnicy mogli odnaleźć na łamach pisma stałe rubryki: *Z wydawnictw, Na morskim horyzoncie, Słowniczek terminologii morskiej, Odpowiedzi Redakcji, Listy z PCWM*. Ponadto w każdym numerze miesięcznika zamieszczano plany konstrukcyjne rozmaitych jednostek pływających jako pomoc dla modelarzy.

W ramach kursów przygotowawczych PCWM publikowane materiały ujęto w cykle: *Porty morskie, Ludzie morza, Statki morskie, Przyroda morza, Organizacja pracy morskiej, Lektura morska*.

Ostatni numer „Żeglarza” ukazał się w grudniu 1948 roku, zaś już w styczniu 1949 roku na rynku pojawił się nowy tytuł — „Młody Żeglarz”, powstały z połączenia „Młodzieży Morskiej” i „Żeglarza”²⁷. W skład redakcji nowego pisma weszli oficerowie polityczni Marynarki Wojennej, którzy w poprzednim roku współtworzyli miesięcznik „Młodzież Morska”.

Młody Żeglarz. Miesięcznik PO „Służba Polsce”

Pismo powstało w 1949 roku z połączenia „Żeglarza” i „Młodzieży Morskiej”, wydawane było początkowo przez Komendę Główną Powszechnej Organizacji „Służba Polsce”²⁸ przy współudziale PCWM, Ligi Morskiej i Marynarki Wojennej. Redakcja pisma mieściła się w Gdyni przy Al. Zjednoczenia 3.

Objętość pojedynczego numeru wynosiła 24 strony, numery podwójne liczyły stron 32. Cenę pisma ustalono na 30 zł, numery podwójne wyceniono na 45 zł. Prenumerata wraz z przesyłką pocztową kosztowała odpowiednio: roczna 360 zł, półroczna 180 zł, kwartalna 90 zł.

Jeżeli chodzi o nakład pisma, to dostępne są częściowe dane — mianowicie z informacji sekretarza generalnego LM Czesława Pilichowskiego przedstawionych na posiedzeniu Zarządu Głównego Ligi Morskiej w lutym 1952 roku wynika, że łączny nakład „Młodego Żeglarza” wyniósł w 1951 roku 391 tys. egz., przy zwró-

²⁷ Podczas posiedzenia ZG Ligi Morskiej w dniu 19 X 1948 r. podjęto decyzję o fuzji miesięcznika „Młodzież Morska” z pismem „Żeglarz”. Sprawa tytułu nowego pisma została odłożona na później, zob.: AAN, Liga Morska, sygn. 12: Protokół nr 30/48 z posiedzenia Prezydium Zarządu Głównego LM w dniu 19 X 1948 r., k. 134–138; Protokół nr 1/49 z posiedzenia Prezydium Zarządu Głównego Ligi Morskiej odbytego w dniu 4 I 1949 r., k. 17–19.

²⁸ O tym, że udział PO „Służba Polsce” w wydawaniu pisma był marginalny bądź organizacja ta figurowała w stopce redakcyjnej jedynie formalnie świadczy fakt, że w „Planie zamierzeń” na rok 1949 Redakcja Czasopism SP nie planowała wydawania tego tytułu, a jedynie: tygodnik „Razem”, tygodnik „Młoda Wieś”, wkładkę miesięczną do tych pism pt. „Nasza Trybuna” oraz gazetę informacyjną zatytułowaną „Gazeta Brygad”. Zob. AAN, Komenda Główna Powszechnej Organizacji „Służba Polsce”, sygn. 919 (967), k. 1.

Rycina 3

Okładka numeru 6 z 1949 roku miesięcznika „Młody Żeglarz”

wiła się informacja, że pismo wydaje Państwowe Centrum Wychowania Morskiego. Kolejna zmiana nastąpiła rok później, kiedy to pojawił się podtytuł: „Pismo popularyzacyjno-szkoleniowe Ligi Morskiej”. Przez cały ten czas pismo współredagował Stanisław Ludwig, pozostający na stanowisku kierownika Wydziału Wychowania Morskiego PCWM. Nadal też w Wydziale pracował Jerzy Miciński, sygnujący swoje teksty w „Młodym Żeglarzu” inicjałami J.M.

Wśród autorów publikujących w piśmie można wymienić: Stanisława Ludwiga (S.L.), Jerzego Micińskiego (J.M.), Eugeniusza Gąsiorowskiego, Witolda Zubrzyckiego, Mariana Milczka, kmdr por. K. Kraszewskiego, Stanisława Wolińskiego, Jerzego Zieleńskiego, Kazimierza Bartczaka, P. Jankowskiego, Janinę Badowską, Stanisława Mieszkowskiego, Bolesława Kuźmińskiego, Mieczysława Zydlera, Karola J. Webera, Franciszka Fenikowskiego, Jana Michalskiego, Edmunda Jan-kowskiego, Jacka Grania, Sławomira Siereckiego, Wandę Karczewską, Zdzisława

tach sięgających 40%, a zatem średnio ponad 32,5 tys. egz. miesięcznie²⁹.

W artykule wstępnym autorstwa kmdr ppor. Eugeniusza Gąsiorowskiego, szefa Oddziału Wyszkożenia Morskiego Komendy Głównej SP czytamy:

Junacy! Oddajemy Wam pierwszy numer nowego pisma „MŁODY ŻEGLARZ”, które powstało z połączenia „Żeglarza” — wydawanego przez Państwowe Centrum Wychowania Morskiego oraz „Młodzieży Morskiej” — wydawanej przez Ligę Morską i Marynarkę Wojenną. „MŁODY ŻEGLARZ” ma za sobą tradycje tych 2 pism i przeznaczony jest dla najszerszych mas młodzieży interesującej się morzem lub myślącej o poświęceniu się pięknemu zawodowi marynarza. W szczególności pismo będzie służyć Kołom Przystosobienia Marynarskiego przy P.O. „Służba Polsce”. [...] ³⁰.

Od roku 1950, w związku z rezygnacją PO „Służba Polsce” z wychowania morskigo, w stopce redakcyjnej poja-

²⁹ AAN, Liga Morska, sygn.17, k. 57–60. Protokół nr 79 z posiedzenia Prezydium ZG LM z 16 II 1952 r.

³⁰ „Młody Żeglarz” 1949, nr 1–2, s. 2.

Dytla, Alfreda Świerkosza, Zbigniewa Jurkiewicza, Tadeusza Jasickiego. Wiele artykułów było sygnowanych kryptonimami i akronimami.

Stałymi działami „Młodego Żeglarza” były następujące rubryki: *Na morskim horyzoncie* (podtytuły: Życie portów, Statki i żegluga, Stocznie, Rybactwo, Nasi morskcy sąsiedzi, Szkolnictwo morskie), *Polska flota rybacka*, *Archiwum Neptuna* (na przedostatniej stronie), *Słowniczek terminologii morskiej*, *Kronika Kół Przy sposobienia Marynarskiego „SP”*, *Odpowiedzi Redakcji*, *Morska kronika „Służby Polsce”*, *Rozrywki umysłowe*, *Na srebrnym ekranie*, *Co czytać?* [przegląd prasy morskiej — przyp. A.R.], *Lektura morska*, *Gawęda bosmana Kędziora*.

Na łamach pisma pojawiały się cykle artykułów: *Polacy na morskich szlakach*, *Sławni ludzie morza* (przedstawiano tu sylwetki wyłącznie rosyjskich i radzieckich admirałów czy komandorów, bądź obcokrajowców pozostających w służbie Rosji).

Stanisław Ludwig, w porozumieniu z kmdr. Gąsiorowskim, który miał zostać szefem wychowania morskiego także w Lidze Morskiej, zaczął drukować w „Młodym Żeglarzu” korespondencyjny kurs przygotowawczy dla tych, którzy chcieli wziąć udział w akcji letniej LM w roku 1950 (numery 9/1949–6/1950). Drugi cykl korespondencyjny z zadaniami przygotowany został w latach 1950–1951 (numery 9/1950–12/1951). Ludwig był również autorem cyklu artykułów *Historia żeglugi* (numery 1/2–11/1950). Niezależnie od tego publikował popularne artykuły w miesięczniku „Morze i Marynarz Polski”³¹.

Zamieszczano też plany statków dla modelarzy oraz teksty i nuty piosenek o tematyce morskiej. Przedrukowywano tłumaczenia artykułów z prasy radzieckiej, pojawiały się konkursy o tematyce morskiej, fotoreportaże, np. *Z pokładu „Daru Pomorza”* czy *„Rok pracy Wybrzeża”*, poruszano zagadnienia obecności morza w sztuce i poezji, zamieszczono przegląd powieści morskich pióra, ale ukazywały się też teksty polityczne, np. *Generalissimus Stalin twórcą morskiej potęgi Związku Radzieckiego*.

Ostatni numer ukazał się w grudniu 1951 roku, a od stycznia 1952 roku czasopismo „Młody Żeglarz” zostało wchłonięte przez miesięcznik „Morze”. W ten sposób zakończyło żywot ostatnie pismo morskie skierowane do młodzieży, bowiem „Morze” miało docierać do znacznie szerszych kręgów społeczeństwa, nie tylko młodego pokolenia.

W numerze 1 połączonych pisma Redakcja pisała:

Zgodnie z zapowiedzią przedstawiamy Czytelnikom „Morza” i „Młodego Żeglarza” — ich nowe, bogatsze w treść i większe objętościowo pismo. Połączenie obu wydawnictw w jedno, dokonane zostało w intencji oddania do rąk Czytelników pisma, które stanowiłoby powiązanie tematyki „Morza” i „Młodego Żeglarza”.

³¹ S. Ludwig, *Wspomnienia...*, s. 116.

W sposób popularny i przystępny dla każdego omawiać będziemy na łamach nowego pisma podstawowe zagadnienia naszej gospodarki morskiej, popularyzować osiągnięcia na odcinku realizacji planów produkcyjnych; propagować postępowe tradycje morskie narodu polskiego, naszą Ludową Marynarkę Wojenną; popularyzować pokojowe osiągnięcia ZSRR, krajów demokracji ludowej, Chin ludowych i NRD na odcinku politycznym, gospodarczym i obronnym; demaskować prawdziwe oblicze imperializmu amerykańskiego; mobilizować szerokie rzesze społeczeństwa do aktywnej walki o pokój. Specjalne miejsce na łamach naszego pisma zajmą zagadnienia popularyzacji wiedzy ogólno- i wojennomorskiej wśród szerokich rzesz społeczeństwa w całym kraju, a zwłaszcza młodzieży, korespondencyjne kursy szkoleniowe LM oraz zagadnienia sportów wodnych, turystyki i modelarstwa.

I jeśli za pośrednictwem naszego pisma sprawy morskie Polski Ludowej staną się Wam bliskie i zrozumiałe — nasz połączony zespół będzie uważał swe zadanie za wypełnione³².

Kontynuatorem dzieła zapoczątkowanego przez omawiane czasopisma morskie dla młodzieży był miesięcznik „Morze”. Nie miejsce tutaj na szerokie omawianie tego niezwykle zasłużonego w popularyzacji spraw morskich pisma, które zasługuje na odrębną monografię. „Morze”, mające przedwojenną tradycję (wychodziło — jak już wspomniano — w latach 1924–1939), zostało reaktywowane już w październiku 1945 roku. Wydawcą był Zarząd Główny Ligi Morskiej w Warszawie. Do momentu połączenia z dwutygodnikiem Marynarki Wojennej pt. „Marynarz Polski” ukazało się 27 numerów pisma. Nowy tytuł „Morze i Marynarz Polski” funkcjonował na rynku prasowym od stycznia 1948 do października 1950 roku, w tym czasie wydano 33 numery pisma. W drugiej połowie 1950 roku z wydawania miesięcznika wycofała się Marynarka Wojenna i „Morze” ponownie stało się organem Ligi Morskiej.

Podsumowanie

W funkcjonowaniu prasy morskiej dla młodzieży można wyróżnić dwa zasadnicze okresy: lata 1945–1947 oraz 1948–1951. W pierwszym okresie organizacją wychowania morskiego zajmowali się przedwojenni działacze Ligi Morskiej, AZM-iacy, harcerze aktywni w czasach II RP w Kierownictwie Harcerskich Drużyn Żeglarskich. Wskrzesili dawne organizacje bądź funkcjonowali, jako doskonali fachowcy, w nowo utworzonych strukturach, takich jak np. Państwowe Centrum Wychowania Morskiego. Bez ich udziału i ogromnego zaangażowania morska prasa

³² „Morze” 1952, nr 1, s. 2.

młodzieżowa nie rozwinęłaby się w takim stopniu. Przeglądając poszczególne tytuły widzimy wciąż te same nazwiska.

Prawdziwym „spiritus movens” wszystkich trzech czasopism dla młodzieży był bez wątpienia Stanisław Ludwig. To on wymyślił i stworzył miesięcznik „Młodzież Morska”, a potem periodyk PCWM „Żeglarz”, którego redaktorem był przez wszystkie lata jego ukazywania się. Po połączeniu obu pism nadal pracował w redakcji nowego miesięcznika – „Młodego Żeglarza”, koordynując pracę dziennikarzy oraz pisząc wiele tekstów. To on był inicjatorem szeregu morskich akcji szkoleniowych i kursów korespondencyjnych. Niezależnie od tego publikował wiele artykułów na łamach innego pisma o tej tematyce, a mianowicie „Morza”.

Prasa morska pierwszych lat powojennych w zasadzie nie różniła się od periodyków tego typu w II Rzeczypospolitej, choć oczywiście uwzględniała ówczesne realia społeczno-polityczne. Rzetelnie informowała o wszelkich aspektach gospodarki morskiej — flocie, stoczniach, rybołówstwie, prezentowała nowe porty i przystanie (a trzeba pamiętać, że w wyniku powojennej zmiany granic długość morskiej linii brzegowej wzrosła z 71 do 534 km), wiele miejsca poświęcała szkolnictwu morskemu oraz popularyzacji wiedzy morskiej, m.in. poprzez organizowanie akcji szkoleniowych.

Drugi okres, poczynając od 1948 roku, to czas ideologicznej ofensywy państwa we wszystkich dziedzinach życia. Jeśli chodzi o wychowanie morskie, to przejawiało się to odsunięciem od niego wielu przedwojennych działaczy, czystkami w Lidze Morskiej, harcerstwie, szkolnictwie morskim. Wiele organizacji zawieszono bądź zlikwidowano, a w tych, które pozostały, wprowadzono ścisły nadzór polityczny. W redakcjach zainstalowano oficerów politycznych Marynarki Wojennej, którzy mieli dbać o odpowiednią „linię ideologiczną” czasopism. Temu celowi służyło też przekazanie miesięcznika „Młody Żeglarz” powstałego z połączenia „Żeglarza” i „Młodzieży Morskiej” pod egidę PO „Służba Polsce”. Stąd teksty publikowane w pismach tego okresu były — można by rzec — „obficie podlewane sosem ideologicznym”. Pozostały oczywiście treści stricte morskie, ale przedstawiane w odpowiednim świetle, z reguły na przykładach tzw. krajów demokracji ludowej. Jeśli pisano o gospodarkach morskich czy flotach krajów „zza żelaznej kurtyny”, to zwykle przedstawiano je w negatywnym świetle lub opatrywano odpowiednim komentarzem. Dopelnieniem postępującej degrengolady było włączenie pisma „Młody Żeglarz” w skład „Morza” z końcem 1951 roku, co de facto było likwidacją jedyne go czasopisma morskiego dla młodzieży, bowiem „Morze” miało ambicje docierania do szerokich rzesz społeczeństwa, choć nie zaniedbywało młodego czytelnika.

Bez wątpienia omówione tu czasopisma odegrały ważną rolę w budzeniu świadomości morskiej młodego pokolenia, poczucia dumy z przynależności Polski do rodziny państw morskich. Przede wszystkim istotne było objęcie szerokich kręgów młodzieży szkoleniem mającym na celu poznanie zarówno teoretycznych, jak

i praktycznych aspektów pracy na morzu. O powodzeniu podjętych przedsięwzięć świadczą tysiące uczestników kursów korespondencyjnych i stacjonarnych organizowanych w ośrodkach Ligi Morskiej czy Państwowego Centrum Wychowania Morskiego, rzesze absolwentów Szkoły Jungów i Szkoły Rybaków Dalekomorskich, wreszcie liczba kandydatów starających się o przyjęcie do Państwowej Szkoły Morskiej w Gdyni.